

DOSSIER L'AIGUA

Abeurador de dos brocs.

Lluita per l'aigua i contra l'aigua

A LES GAVARRES I ALS TERRITORIS CIRCUMDANTS, EL PAISATGE REFLECTEIX UNA CULTURA ANCESTRAL D'APROFITAMENT DE L'AIGUA.

Anna Ribas > TEXT

En territoris com les Gavarres i les planes que les envolten bona part de la identitat col·lectiva s'ha forjat històricament entorn de l'aigua, els seus aprofitaments i els paisatges que en resulten. L'aigua ha estat històricament un recurs econòmic de primer ordre però també és cert que els paisatges que s'han configurat a partir de l'aigua esdevenen avui dia un important actiu ecosocial per a aquest territori. Quan diem que l'aigua és un actiu o recurs ecosocial, volem dir que la preservació dels espais que configura l'aigua i els seus valors naturals, culturals i patrimonials, pot esdevenir un recurs econòmic perdurable que garanteixi l'equilibri de la relació entre la societat i el medi. Per paisatges de l'aigua entendrem aquests paisatges que són producte resultant i perceptible de la combinació dinàmica d'elements físics (on l'aigua és un dels més importants) i elements antròpics (és a dir, de l'acció humana), combinació que converteix el conjunt en un entramat social i cultural en contínua evolució. Els elements que configuren els paisatges de l'aigua serien els rius, les rieres, els aiguamolls, els estanys, però també els elements que anomenem

patrimoni hidràulic i que demostren la permanència històrica de les relacions entre la societat i l'aigua, com serien els molins, les rescloses, les motes, les sèquies i els canals de regadiu o fins i tot –i per què no?– aquestes noves infraestructures que proliferen arreu del país i que són les plantes potabilitzadores i depuradores d'aigües.

La creació dels paisatges de l'aigua a les Gavarres i les planes circumdants es pot explicar a través d'una doble dinàmica espacial i temporal. Per una banda, a la muntanya l'aigua s'ha aprofitat tradicionalment per a diversos usos dels quals resten importants testimonis, avui la majoria han passat a la història, però continuen configurant un paisatge tradicional de gran valor social, cultural i paisatgístic (fonts, rescloses, antics molins, canals, pous de glaç), paisatge sobre el qual la majoria de la gent coincideix que cal conservar i protegir. Fins a mitjans del segle XX totes aquestes infraestructures hidràuliques tenien raó de ser perquè estaven al servei de la transformació d'aliments de la població que habitava al mateix massís i, sobretot, a les planes limítrofes. A partir de llavors i

fins als nostres dies, a les Gavarres s'implanta un altre tipus de relació amb la natura que ja no és una relació directament productiva sinó més aviat no productiva, en el sentit que la natura passa a satisfer cada vegada més necessitats no materials, com ara les d'oci, lleure i esbarjo.

A les planes, on es concentra actualment la major part de població i activitat econòmica, hi conviu històricament una doble dialèctica: als esforços per a l'obtenció de l'aigua per tal de satisfer les necessitats que requereixen els usos agraris i, més recentment, urbans i turístics, s'hi contraposa una lluita permanent en contra d'aquesta aigua quan apareix en excés, és a dir, quan s'esdevenen inundacions. A les planes del Baix Empordà, la Selva i el Gironès potser ja no trobaríem la diversitat d'aprofitaments característica de les Gavarres (boscos, aigua, conreus, pastures, calç, argiles) sinó un clar predomini de l'agricultura que arriba en bona part fins als nostres dies. La fertilitat i l'accés fàcil a l'aigua, característics d'aquestes planes, han estat crucials per a l'expansió de l'agricultura en detriment dels estanys, aiguamolls i altres zones humi-

des que, en el passat, havien arribat a dominar moltes d'aquestes planes, sobretot al sector del litoral. Les causes que portaren a dessecar els estanys foren diverses. Principalment hi havia l'afany d'obtenir terres aptes per al conreu o la pastura. Un cop eixuts, els llits dels estanys esdevenen excel·lents superfícies per ser treballades. També el dessecament significava, moltes vegades, la desaparició de focus d'insalubritat. En tot cas ens ha de quedar clar que, en el moment en què es duen a terme, aquests dessecaments eren valorats positivament per l'àmplia majoria de la població. Per tant, ens trobem davant d'uns paisatges fruit de la llarga relació que la societat ha mantingut amb aquest medi on l'aigua és un element predominant. Uns paisatges de l'aigua que han vingut configurats, sobretot, per aquells períodes de la història en els quals l'activitat agrària ocupava la major part de les hores dels homes i les dones que han habitat aquestes fèrtils planes al·luvials.

A les planes, l'activitat agrària ha continuat mantenint-se i prosperant, per bé que amb característiques diferents a les del passat. Es tracta d'una agricultura cada vegada més especialitzada i productiva (canvi de cereals cap a farratges i fruiters) i, sobretot, que requereix d'aigua en la quantitat i amb la qualitat suficients per ser rendible. Tanmateix, l'activitat turística, concentrada majoritàriament al litoral, ha comportat creixements urbanístics espectaculars acompanyats d'impactants infraestructures viàries i d'equipaments turístics que han trans-

format el territori. La Costa Brava centre ha hagut de connectar-se a la xarxa d'abastament d'aigua potable del Pastoral quan ha vist que els seus aqüífers no eren suficients per abastir un territori que, a l'estiu, rep una allau de visitants que necessiten aigua per satisfer una multiplicitat de necessitats domèstiques i lúdiques. Paral·lelament, i a mesura que l'ocupació humana dels espais inundables s'intensifica, la societat s'esforça a bastir un complex edifici hidràulic de defensa enfront de les periòdiques avingudes de rius i rieres, que va des de la construcció de dics i motes als rius fins a les més modernes canalitzacions i al soterrament de les rieres litorals. Les inundacions, sempre presents a les planes, mai no desapareixen sinó que prenen noves formes i afecten nous territoris en resposta a les canviants dinàmiques socioterritorials. Així queda palès, per exemple, en els episodis d'inundació més recents (octubre de 1990, 1994 o 2005), on els espais més afectats han estat les conques fluvials dels rius i rieres litorals del sector central de la Costa Brava (riera d'Aubi, riera de Calonge, tram final del Ridaura), en l'autèntic *continuum* urbà a primera línia de costa que va de Sant Feliu de Guíxols fins a Palamós, passant per Castell-Platja d'Aro

i Sant Antoni de Calonge.

Avui dia ens pot resultar sorprenent constatar aquestes transformacions experimentades per tants paisatges dominats per les aigües. També ha canviat la mentalitat col·lectiva, i els nostres 'paisatges de l'aigua' cada vegada es consideren més, com en el cas dels aiguamolls del Baix Ter, els espais fluvials del Ter, el Daró, l'Aubi, el Ridaura o els estanys de Sils, paisatges singulars a protegir pels seus valors naturals, però també pels seus valors històrics i culturals. Tot plegat, ho hauríem d'interpretar, més que mai, com el desig social de retornar a un paisatge on natura i cultura es retroben en el respecte a la diversitat social i ambiental que històricament ha caracteritzat els paisatges de l'aigua a les Gavarres i les planes que les envolten. Les polítiques de conservació de la natura com a forces inductores de canvis en els paisatges semblen guanyar força cada vegada més, una força que cal aprofitar a favor d'uns paisatges de l'aigua no només carregats de valors ecològics sinó també, en el sentit més ampli de la paraula, de valors ecosocials que s'han de veure i gestionar com a un recurs econòmic perdurable que garanteixi l'equilibri de la relació entre la natura i la cultura.

Imatge de la riuada de l'any 1932 a Girona. El Ter, que va ple, no deixa passar les aigües de l'Onyar
Foto: Valentí Fargnoli. ATEMB (Diputació de Girona).